NATURTJENESTER

Tromsø, 16.10.2026

Innspill til stortingsmelding om villaks, sjøørret og sjørøye

Fra: Naturtjenester AS
Til: Klima- og miljødepartementet
Saksreferanse: 26/4470

Innledning

Naturtjenester AS er et nordnorsk naturfaglig FoU/konsulentselskap som i mer enn 20 år har arbeidet med undersøkelser og bestandsovervåking av anadrome laksefisk i Troms og Finnmark. Siden 2002 har vi årlig gjennomført undersøkelser i et betydelig antall vassdrag, med særlig vekt på gytefisktellinger, ungfiskundersøkelser, habitatkartlegging og registrering og uttak av rømt oppdrettslaks og pukkellaks.

Gjennom dette arbeidet har vi opparbeidet omfattende erfaring med bestandsutvikling, lokale påvirkningsfaktorer og utfordringer knyttet til forvaltningen av villaks, sjøørret og sjørøye.

Vi ser med stor bekymring på utviklingen for de anadrome fiskebestandene i Nord-Norge. Etter vår vurdering er det behov for en mer aktiv og langsiktig forvaltning, der overvåking, forskning og konkrete tiltak i større grad ses i sammenheng. Vi ønsker særlig å trekke fram fem forhold som bør få oppmerksomhet i stortingsmeldingen.

1. Fiskefeller mot pukkellaks – en mulig ny trussel mot stedegne fiskebestander

Den omfattende invasjonen av pukkellaks har medført etablering av fiskefeller i et økende antall nordnorske vassdrag. Naturtjenester AS er bekymret for omfanget av denne utviklingen og konsekvensene for villaks, sjøørret og sjørøye.

Mange av fellene etableres i vassdrag som tidligere har vært lite påvirket av fysiske inngrep. Etter vår vurdering representerer den omfattende etableringen av fiskefeller noen av de mest betydelige nye fysiske inngrepene i nordnorske laksevassdrag i nyere tid.

Gjennom vårt arbeid med bestandsovervåking har vi observert dødelighet og fysiske skader hos sjøørret og sjørøye i forbindelse med fiskefeller. Vi har også observert påvirkning på oppvandringen av laks senest i 2025 da det sto mye storlaks på nedsiden av fella i Reisaelva, sent utover høsten. Det samme var situasjonen i Lakselva i 2023, at storlaks ikke ville forbi fella. Det ble også antydet at fella i Tana i 2025 påvirket smoltutgangen negativt. Dette er bare noen eksempler. Vi er også bekymret for hvordan fellene kan påvirke utvandringen av laksesmolt, sjørøyesmolt og sjøørretsmolt. Vi stiller også spørsmål om hvorvidt fiskens adferd – og mulige behov for vandringer inn og ut I munningsområdet av disse artene er vurdert.

Vi savner en systematisk og uavhengig evaluering av eksisterende feller, både med hensyn til effekten på pukkellaks og konsekvensene for stedegne fiskebestander. Det er særlig bekymringsfullt at nye feller etableres uten tilstrekkelig dokumentasjon av de samlede miljøkonsekvensene. Vi stiller også spørsmål om kunnskapsgrunnlaget som er brukt for vurdering av de negative konsekvensene av pukkellaksen i alle elvene som det planlegges feller.

Særlig vern av elvelevende sjørøyebestander

Vi vil spesielt framheve den sårbare situasjonen for elvelevende sjørøyebestander. Det finnes relativt få slike bestander i Nord-Norge, og gytebestandene kan i enkelte vassdrag bestå av bare noen få hundre individer.

Eksempler på vassdrag med sjørøye er Breivikelva, Skibotnelva, Signaldalselva, Reisaelva, Eibyelva, Stabburselva, Storelva i Kunes, Komagelva, Laggo og Sandfjordelva.

I små bestander kan selv begrenset ekstra dødelighet utgjøre en betydelig andel av gytebestanden. Disse bestandene må derfor gis særskilt beskyttelse mot tiltak som kan øke dødeligheten eller påvirke naturlig fiskevandring.

Vi understreker at fiskefeller kan være hensiktsmessige i enkelte vassdrag, men at dette må avgjøres gjennom faglige vurderinger av lokale forhold og dokumenterte konsekvenser.

Vi foreslår:

- En uavhengig evaluering av eksisterende fiskefeller, med særlig vekt på skader, dødelighet og påvirkning på fiskevandring.
- Krav om stedsspesifikke miljørisikovurderinger og vurdering av konsekvensutredningsplikt før etablering av nye feller.
- Særskilt vern av små, elvelevende sjørøyebestander.
- At alternative bekjempelsesmetoder vurderes før nye feller etableres.

Bekjempelsen av pukkellaks må ikke gjennomføres på en måte som samtidig svekker de stedegne fiskebestandene tiltakene er ment å beskytte.

2. Lakselus – økende belastning på villaks, sjøørret og sjørøye

Gjennom våre undersøkelser i nordnorske vassdrag observerer vi nå mer lakselus på tilbakevandrende fisk enn tidligere. Vi registrerer årlig individer med alvorlige luseinfeksjoner, og dette gjelder både villaks, sjøørret og sjørøye.

Særlig sjøørret og sjørøye kan være utsatt gjennom sitt opphold i kyst- og fjordområdene. Alvorlige infeksjoner kan medføre skader, redusert vekst, endret vandringsatferd og økt dødelighet.

Vi mener det er behov for bedre dokumentasjon av lusebelastningen på villfisk i nordnorske fjordområder og vassdrag. Overvåkingen bør styrkes, og resultatene må i større grad benyttes som grunnlag for tiltak som reduserer smittepresset.

Vi foreslår:

- Styrket overvåking av lakselus på alle tre arter, særlig sjøørret og sjørøye.
- Mer systematisk registrering av lusepåslag og luserelaterte skader ved bestandsovervåking.
- Tiltak som reduserer smittepresset i områder der villfisk utsettes for høy belastning.

3. Fredningssoner – et effektivt og målrettet forvaltningstiltak

Naturtjenester AS har gjennom mange års bestandsovervåking erfart at flere vassdrag har opprettholdt tilstrekkelige gytebestander etter innføring av lokale fredningssoner.

Eksempler som Kongsfjordelva, Komagelva og Storelva (Kunes) har begge innført korte fredningssoner som har medført at gytebestandsmålene er godt ivaretatt. Eksemplene viser at selv korte fredningssoner fungerer i mange vassdrag som forvaltningstiltak.

Vi mener fredningssoner er et viktig og til dels underutnyttet virkemiddel i forvaltningen av anadrome laksefisk.

Fredningssoner kan bidra til å beskytte fisk på viktige gyteplasser og i oppholdsområder der større mengder voksen fisk samler seg gjennom sommeren. Slike områder kan være særlig sårbare for beskatning og forstyrrelser.

Etter vår vurdering bør etablering av fredningssoner i større grad bygge på lokal kunnskap om fiskenes vandringsmønster, oppholdssteder og gyteområder.

Vi foreslår:

- Økt bruk av lokalt tilpassede fredningssoner i anadrome vassdrag.
- Etablering av lokale fagutvalg med personer som har inngående kjennskap til de aktuelle elvene, for å vurdere behovet for og plasseringen av fredningssoner.
- Særlig beskyttelse av viktige gyteplasser og oppholdsområder for voksen fisk.
- Langsiktig overvåking for å dokumentere effekten av fredningstiltak.

4. Genbank, kultivering og aktiv gjenoppbygging av truede laksebestander

Naturtjenester AS mener det er avgjørende å opprettholde en operativ genbankberedskap som kan sikre det genetiske mangfoldet hos villaksen dersom lokale bestander står i fare for å forsvinne.

De enkelte laksebestandene representerer unike genetiske tilpasninger som er utviklet gjennom mange generasjoner. Når en lokal bestand går tapt, risikerer vi også å miste genetiske egenskaper som ikke uten videre kan gjenopprettes.

Genetisk innblanding fra rømt oppdrettslaks representerer en ytterligere trussel mot den genetiske integriteten til ville laksebestander. Dette aktualiserer behovet for både genetisk sikring og aktive bevaringstiltak.

Vi mener det er nødvendig å starte en bredere faglig diskusjon om bruk av lokale klekkerier og målrettet kultivering i vassdrag der laksebestandene er kritisk truet. Det kan ikke være slik at vi passivt skal følge utviklingen helt til lokale bestander forsvinner, uten samtidig å vurdere mulighetene for aktiv bestandsforsterkning.

Erfaringer fra Skibotnelva og Signaldalselva

Vi vil særlig trekke fram erfaringene fra Skibotnelva og Signaldalselva, der laksebestandene er gjenoppbygd gjennom omfattende og langsiktig innsats fra lokale ressurspersoner i samarbeid med Veterinærinstituttet.

Gjennom målrettet kultiveringsarbeid, bruk av lokalt genetisk materiale og innsats knyttet til lokale klekkerier er det etablert sterke laksebestander i disse vassdragene. Våre gytefisktellinger viser at bestandene de siste to til tre årene har vært blant de største i Nord-Norge.

Disse erfaringene illustrerer potensialet for aktiv gjenoppbygging når tiltakene er faglig forankret, gjennomføres over tid og bygger på et tett samarbeid mellom lokale ressurspersoner og fagmiljøer.

Tanavassdraget – betydning for hele Nord-Norge

Tanavassdraget var historisk et av verdens viktigste og mest produktive laksevassdrag. Etter en omfattende bestandsnedgang har laksefisket vært stengt i en årrekke.

Naturtjenester AS mener at gjenoppbyggingen av laksebestandene i Tanavassdraget må få særlig oppmerksomhet i stortingsmeldingen.

Tanavassdraget har historisk produsert svært store mengder laks. Vi mener det er grunn til å undersøke hvilken betydning denne produksjonen har hatt for andre laksevassdrag i Nord-Norge gjennom naturlig feilvandring.

Vår faglige vurdering er at den historisk store lakseproduksjonen i Tana kan ha bidratt til rekruttering og genetisk utveksling mellom bestander i regionen. En kraftig reduksjon i lakseproduksjonen fra Tana kan derfor tenkes å ha konsekvenser som strekker seg utover selve Tanavassdraget. Betydningen av slike sammenhenger bør undersøkes nærmere.

Vi mener gjenoppbyggingen av Tanavassdraget må være et sentralt mål i den framtidige nasjonale lakseforvaltningen.

Vi foreslår:

- Sikre langsiktig finansiering og operativ beredskap for genbankvirksomheten.
- Identifisere bestander med særlig behov for genetisk sikring.
- Utrede bruk av lokale klekkerier og målrettet bestandsforsterkning i kritisk truede vassdrag, basert på stedegent genetisk materiale og strenge faglige kriterier.
- Benytte erfaringene fra Skibotnelva og Signaldalselva (også vassdrag fra lengre sør jfr reetableringene etter *G.salaris*) som kunnskapsgrunnlag for framtidige bevaringstiltak.
- Prioritere gjenoppbyggingen av laksebestandene i Tanavassdraget og undersøke vassdragets regionale betydning.

Genbank og kultivering må ikke erstatte arbeidet med å redusere de underliggende truslene, men kan være nødvendige supplerende virkemidler når bestandene er kritisk svekket.

5. Økte ressurser til overvåking, forskning og tiltak – behov for et eget miljøfond

Naturtjenester AS mener det må settes av betydelig større økonomiske ressurser til overvåking, forskning og konkrete tiltak for å bevare og styrke bestandene av villaks, sjøørret og sjørøye.

Gjennom mer enn 20 års arbeid med bestandsovervåking har vi erfart hvor viktig langsiktig og systematisk kunnskapsinnhenting er for å kunne dokumentere bestandsutvikling, identifisere påvirkningsfaktorer og evaluere effekten av gjennomførte tiltak.

Dagens finansieringsordninger er etter vår erfaring utilstrekkelige. Statens fiskefond skal blant annet bidra til finansiering av fiskeforvaltning og lokale tiltak, men de tilgjengelige ressursene er etter vår vurdering så begrensede at ordningen ikke fungerer tilfredsstillende som virkemiddel for den langsiktige innsatsen som nå er nødvendig.

Vi mener derfor at det bør etableres et eget nasjonalt miljøfond for villaks, sjøørret og sjørøye, med betydelige og forutsigbare økonomiske rammer.

Fondet bør kunne finansiere bestandsovervåking, forskning, habitatforbedringer, evaluering av forvaltningstiltak og aktive tiltak for å styrke truede bestander.

Det er særlig viktig at det åpnes for flerårige prosjekter. Mange biologiske prosesser og endringer i fiskebestander kan ikke dokumenteres gjennom enkeltstående undersøkelser. Prosjekter som avsluttes etter én feltsesong, gir ofte et svakt grunnlag for å vurdere bestandsutvikling og effekten av tiltak.

Fondet bør derfor legge til rette for prosjekter med varighet på eksempelvis tre til fem år, eller lengre der det er faglig begrunnet.

Vi mener også det er viktig at lokale fagmiljøer, elveeierlag, forvaltningslag og forskningsinstitusjoner kan søke om midler, både hver for seg og i samarbeid.

Vi foreslår:

- En betydelig økning i de nasjonale bevilgningene til overvåking, forskning og tiltak for anadrome laksefisk.
- Etablering av et eget nasjonalt miljøfond for villaks, sjøørret og sjørøye.
- Mulighet for flerårige prosjektbevilgninger basert på faglig begrunnede prosjektperioder.
- En søknadsordning som er tilgjengelig for både lokale og nasjonale fagmiljøer.
- Særskilt prioritering av langsiktig bestandsovervåking, videreføring av eksisterende tidsserier og dokumentasjon av tiltakseffekter.

Det er ikke tilstrekkelig å vedta nye mål for bevaring av villaks, sjøørret og sjørøye dersom det ikke samtidig stilles nødvendige økonomiske ressurser til rådighet for å gjennomføre tiltakene.

Avsluttende merknader

Naturtjenester AS mener den kommende stortingsmeldingen må legge grunnlaget for en mer aktiv, kunnskapsbasert og langsiktig forvaltning av villaks, sjøørret og sjørøye.

Våre erfaringer fra mer enn 20 års bestandsovervåking i nordnorske vassdrag viser betydningen av lokal kunnskap, kontinuerlig overvåking og målrettede forvaltningstiltak.

Det er samtidig avgjørende at tiltak som gjennomføres for å redusere én trussel, ikke påfører bestandene nye og uakseptable belastninger.

Vi vil særlig understreke behovet for å ta vare på små og sårbare bestander, inkludert elvelevende sjørøye, og å sikre det genetiske mangfoldet i de stedegne laksebestandene.

Forvaltningen må i større grad gå fra å dokumentere bestandsnedgang til å gjennomføre, finansiere og evaluere konkrete tiltak som kan snu utviklingen.

Skal vi lykkes med å bevare villaks, sjøørret og sjørøye for framtiden, må ambisjonene følges opp med langsiktig finansiering, lokal forankring og vilje til å gjennomføre nødvendige tiltak.

Vi ønsker lykke til med det videre arbeidet.

Med vennlig hilsen

Rune Muladal

Daglig leder

Naturtjenester AS